

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Iacobi Sadoleti S.R.E. Cardinalis Epistolarum Lib. XIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

JACOBI SADOLETI S. R. E. CARDINALIS EPISTOLARUM LIB. XIII. EPIST. I.

JACOBO SADOLETVS S. R. E. CARDINALI CASPARI CONTARENO S. R. E. CARDINALI, S. P. D.

OLVS collega noster, optimus atque amplissimus vir, dignissimus illa fortuna in qua erat natus, non hac que nunc illi obstat, grauiusque infecta est, iterum in Hispaniam, Carpentoraete ad me diuertit: hincque mihi aduentu cum non mediocrem dolorem, tum magnam etiam attulit voluptatem. Videre enim & aspicere hominem cum, quem summè diligo, & affari presentem, quem absentem desiderare sum solitus, insigni quadam lætitia me afficit. Audire autem et eodem acerbos familiæ suæ casus, & nobilissimam immunitate ceterum tyranni penè extinctam domum intelligere, hæc siquæ eo mihi miserum & crudele visum est, ut nisi eiusdem Polæ, cui erat illa calamitas inflicta, virtute & sapientia lenius esset, modum meo dolori facturus non fuerim. Verum ille, qui suis in rebus omnibus animi constantia & moderatione est, cum Deo semper se subiiciens, atque illius voluntati obtemperare paratus, de suis acerbissimis rebus, tanquam de alienis loqueretur: suam domesticum quidem incommodum fortiter ferebat: de publico verò Christiani nominis incommodo grauius commouebatur. Cui certe communi Christiano nomini ab impio Rege: si Rex est appellandus is, qui feritate animi & magnitudine crudelitatis iam ne hominis quidem appellationem retinet) nota atque inaudita omnibus seculis iniuria allata est. Quod tamen ego diuina providentia fretus non diu illi insultum futurum esse credido. Sed cum Polo nostro reliqui sermones habiti, qui sunt partim de Reip. rebusq; vrbanis, partim de amicorum & familiarum nostrorum statu, gratia, autoritate, pericundi nobis fuerunt. In quibus nimirum de te plurima mentio. Nam nec mihi percontandè, neq; illi commemorandi de tuis dictis factisque omnibus sineas erat vlla: tanta est vtriusque nostrum virtutis tuæ opinio, hæc illa quidem a nobis suscepta. Quid enim tua prudentia, integritate, sanctitate est illustrius? Sed quò ista in te maiora præstantiorque sunt, hoc noster amor in eundem te ardentior, distinctionem à te meam (de me enim præcipuè loquar) molestiam mihi facit videri. Itaq; quanquam hic multa sunt, que me non iniuriam detineant: locorum amenitas, cæli salubritas,

earum rerum omnium, & quidem optimarum
tam viciumque pertinent: tum
nodulo

... autem vel imprimis amor hominum, qui me diligunt, ita me vicissim diligunt, ut in meo vultu atque in excubiis quodammodo acquiescunt. Tamen ut Romam interdum desiderem, vos amici mei facitis: & imprimis tu optime Contarene, cui omni mei sensus ita valde sunt consentientes, ut nulla nostram salutem, sed iudicio contractam familiaritatem, atque amicitiam benefactura atas sit. Sed nimis longè progredior in his rebus, nec modum vllum, nec finem habent. Quae enim in ea erga te, ut in pauciora conferam, scito, me tui abicentis memoria tua cum fide & benivolentia retinere. Heri respecti acceptabile literas, in quibus mihi illud iucundissimum, quod meo carum me faciunt, te libenter meo rogatu recepisse causas Duce Bauariae summo Pontifici commendandas: quo nil mihi gratius efficere potuisti: neque item (ut arbitror) tuae virtuti, autorem conuenientius. Illi enim fortissimi ac nobilissimi Principes in causa Dei religionisque firmissimi, dignissimi protectores, quorum ab omnibus nobis, quibus Christiana Respublica honoris ac dignitatis ratio vel maxima habeatur. Quae pro abs te peto, ut & pro amicitia nostra, & pro constantissima tua, quod iam susceptum abs te est, in eo nauiter persequar, ut que ita geras, ut Duces illi intelligant, me etiam abesse non deesse in vrbe Roma optimorum & diligentissimorum Cardinalium patrocinium. Iisdem de rebus scripti ad Ambrosium Gupemburgum, hominem vsu multarum rerum praeditum, te uti adiret, communicaretque tecum cogitationes quasdam & consilia, quibus commodissimè rationibus obuiam in Lantanis, & cõsuli eius nationis populis ac principibus possit. Quae tu pro tua singulari humanitate diligenter audies: reliquas ages apud Pontificem maximum, quae tibi Respublicae vtilitate debentur: imprimisque ipsum Ambrosium in fidem tuam accipias, & quoad honestè facere poteris, faueas illi tua auctoritate & gratia in eis rebus consequendis quas ipse optat, te amplius Contarene rogo atque oro. Vale. Calend. Febr. M. D. XXXI. Carpentoraci.

II.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
Gasparo Contareno Cardinali, S. P. D.

TE & amici, & optimi atque integerrimi hominis officio
pud summum Pontificem, & reliquos nostros collegas

Etenim esse gaudeo. Id certe egisti, quod ab vno te potissimum, & gratia per sanctissimam virtutem potuit expectari: cum idem tu & gratissimus celsis, & verus amicus, & maxime peritus earguere rem, de qua ageretur, existeres. Quare hoc quoque fit in magno numero meritorum erga me meritorum. In epistola mea ad Genesios, ea quae notae legi per diligentem, totamque rem cum eruditione Polo communicavi. Quod in ea scriptum, visum esse Spiritui sancto & mihi, in eo nihil sum equidem clarum neque arrogans meditaris: quin etiam me deprimere volui, ne si tantummodo mihi visum id fuisse dicerem, plus mihi ipse tribuerem, quam fieri posse videretur. Atque illud dictum tamen dupliciter sum interpretatus: nam & scriptura sacra morem loquenti imitari me dixi, & re vera ira esse, ut quaecumque recto & pio erga Deum aguntur animo, ex Spiritu sancto cuncta sint. De iustificatione & iustitia, placet mihi vehementer tuarum rationum concertus & distinctio ex Aristotele sumpta. Sequitur etiam certe charitas: cuius illam antecedentem, quo ad iustitiam pervenitur: non tamen sequitur eadem charitas (meo quidem animo opinioneque) iustitiam, sed eam ipsa constituit: vel potius charitas ipsa est iustitia. Habet enim formae ipsius charitatis: forma autem est id quod ipsa res. Cum ergo accedat praesente illa preparatione ad iustitiam, acceditur una & ad charitatem: ad quam cum est perventum, tum iustitia per ipsam charitatem constituitur. Iustitiam voco, non vulgari, neque Aristotelico nomine, sed Christiano more & modo, eamque omnes virtutes complexa continet: neque id humanitas, sed infusio in fluxuque divino. Quam ipsam iustitiam quoddammodo ea & huiusmodi fit, hoc est Christiana atque divina, charitas sola efficit. Haec orationem fortasse longiorem requirerent, nec mihi in aliis scriptis occasio ista explicandi. Sed quod ad rem meae pertinet, scito me sentire tecum: ita tamen ut charitas non iam parvam iustitiam subsequatur, sed formet ipsa & constituat iustitiam. Qua tamen in sententia tu quoque videris esse. Sed ut alijs pluribus haec fortasse verbis essent exponenda, nec facile committi epistola possent: praesertim his qui iam flagrate incipiunt caloribus. In quibus mei suburbani horti hoc mihi amenciores iucundioresque sunt, quod eos interdum amplissimus vir Polus noster vivere humanissime, & mihi cupientissimo famularis lux copiam facere non grauat. Vtinam, iterum dico vinctam, te nobiscum una optime Contarent haberemus, disceremus profectò simul vivendo & laetando quibus in rebus beata vere consistat vita. Sed haec alias, Vale. XIII. Calend. Iunii, M.D. XXXIX.

III.

IAC. SADOLETVS CARDINALI
Casari Contareno Cardinali S. P. D.

POLVS noster, qui à nobis hinc discessit, ita magnum sibi reliquit desiderium, vt à cogitatione & dolore auocatum non possim. Non solum enim beneuolentia erga te moueor, verum etiam indignissima illius fortunæ miseratione, quæ talem virum tam acerbè opprimit, vt omnino virtutis suam se offerre videatur. Sed certè hos non illius tantum proceros, sed publicos Christianæ Reipub. casus, quos principum nostri tam lentè ferunt, Deus sibi sumet & prouidendos, & indicandos: atque vtinam non iam cepisset vlceri. Ego enim tantum humana ratione assequi possum, non video quem etiam Principum consilia sint habitura: à quibus vtinam aliquando optimus Pontifex noster se emergat. Pro cuius honore & excubo animo, gratiamque me illi maiorem habere iudico, de me optimè meritum est, si timeam ea quæ acciderent, sunt, quam si præfenti illius fortunæ sim gratularus. Sed quoniam de his aliud erit loquendi tempus, id quod mihi fuit in scribendo propositum, nunc potiùs exequar: vt tibi optime & mantissime Contarene, meos hosce populos omni studio commendem: in quos ego sum tanta beneuolentia affectus, vt partem charitati erga filios non cedam. Ipsi legatos intrinsecus habem, qui de incommodis provincie summum Pontificem precant: petantque remedia suis rebus necessaria. Præcipue contra Iudeos, quorum est dominatus in his locis nõ ferendus. Nunc priuilegiis istinc muniti sunt, vt planè domini Christianorum effecti, cum maxima quidem pernicie & tanquam strage horum populorum: è quibus quotidie aliquos cedere bonis, & familiaribus emigrare cogunt. Quod nationibus finitimis omnibus, quæ carent profus hac Iudeorum peste, & mirabilem videretur in sedis Apostolicæ imperio, & non sine graui iniuria nostra est diuulgatum. Sed ego singula non colligam. Statim salutem huius provincie tuæ fidei, integritati, iustitiæque commendando: vt faucas, vt suffragere, vt te apud summum Pontificem interponas, quo ea quæ honestè petierint, facillè etiam conquantur. In quo quam gratum mihi sis facturus, ne conuocant quidem tibi exponere: cum tu id per te satis cognosse queas. Tuum equidem amorem, studium, diligentiam, si alia vlla in re, in hac permaximè flagito. Verùm pluribus apud te vti verbis, quæ stræ fortassis coniunctissimæ necessitudini non conueniunt. Quare hic finem faciam: de te id semper optans atque sperans, quod

mihi ipse sumo quantum possum: ut reposita omni in Deo nostra
recum spe, iero & iucundo animo vitam traducamus. Vale
mihi charissime Contareno, etiam atq; etiam vale.
Carpeoract. Prid. Nonas Octobris, M. D. XXXIX.

III.

IAC. SADOLETVS CARDINALIS
Gaspáro Contareno Cardinali, S. P. D.

MAIORE anno consecratam quidem secundum meum de
Dedicatione Ecclesie librum: sed non retractaueram, quod
deinde citate proximè exacta feci: cumque describendum cura-
uis quem nunc ad te mitto, tuæ & prudentiæ & doctrinæ totum
me permittem: teque enixius rogans, ut ea qua soles humanitate
& beneuolentia, me & corrigere, & admonere ne graueris. For-
sitan facio interdum temerè, qui sententias meas aduersus tuas
argumentationes defendam. Sed debet hoc esse (ut ego iudico)
in nostra familiaritate liberum: ne assentari inter nos, sed ami-
corum uti officio videamur: præsertim eam editio libri in lon-
gum tempus sit conferenda: & quoad is exceditur ac perpolitur,
licetam sit nobis disputare & ambigere: nec refellere solum, ve-
rum etiam refelli. Nam cum edendi quidem dies aduenerit, ni-
hil omnino sine tuo consilio faciam. Nec verò habeo in præsen-
tia aut doctorem quenquam, cuique magis confidam, quam i-
psam te: aut amantioem etiam mei. Atq; ego quidem obtunde-
re te non desino, & in tua grauiora studia importunus irrumpe-
re. Sed ignosce mihi, facere aliter non possum: ea est opinio mea
de te, et spes & expectatio amoris erga me tui, ut quicquid ego
agam, quocumque modo me geram, nihil omnino assequi mihi
videar, nisi id & communicatum tecum, & abs te potissimum ap-
probatum fuerit: Facit autem naturæ tuæ bonitas, humanitas,
liberalitas, ut non liberius solum ad te adeam, verum etiam au-
dacter. Sed ut ne de his plura (etenim vereor, ne hæc quæ dicta
sunt, in tanta nostra coniunctione amoris & animorum, etiam
pauca multa esse videantur) habes librum, quem ut perlegas to-
tum, & accuratè excutias rogo. Multa sunt in eo de sacramentis
Ecclesie conscripta contra Lutheranos: in quibus si non doctri-
na & ingenium, mea tamen voluntas in veræ pietatis studio egre-
gè confans apparebit. De quibus rebus omnibus exquiro iudi-
cium tuum: ut præterea te precor, ut cum amplissimis collegis
notis, & concordissimis fratribus, Fregosio, Bembo, Polo, meâ
laborationem communices. Neque vigeas tamen, nisi tantum,
quantum eos videris in legendo oneris atq; curâ libenter velle
suscipere. Ne fortè dum ego meam utilitatem quero, aliis mole-
stus

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

stus sim: & praesertim iis, quorum ipse omnes sollicitudines
 lestias meo labore atq; arumna redimere paratus esse. Ad
 rum numerum addes Rodolphum Pium collegam nostrum
 gnissimum (meo iudicio) qui in summorum & optimorum
 dinalium numero censetur: eundemq; praeterea amantissimum
 mei. Sed ne tibi praescribam omnia, ages in meorum scriptura
 lectione & correctione, quod tibi ex fide tua & amicitia
 aequum rectumque videbitur. Nos hic optime valemus: tu
 ris assidui sumus, nec in suavitare huius vitae quae mihi in
 eis proximè accedere ad caelestem illam vitam alteram vitam
 quicquam habemus quod nos angat atque turbet: nisi
 dum Reipubl. statum, quam video quotidie in deterius
 Quod si privatim quoque aliquid aliquando sentimus
 stia, id omne nascitur ex eo desiderio, quo tecum & cum
 ris similibus tui nonnunquam esse, & vivere cuperemus. Ad
 hac Deus viderit. Tu ut valeas tibi que ut perluadeas, me
 mni mente, & ex omnibus sensib. penitus esse tuum, a te opte
 atq; amplissime Contarone peto. Carpent. III. Calend. Feb.

V.

IAC. SADOLETYS S. R. E. CARDIN.

Reginaldo Polo S. R. E. Card. S. P. D.

Q V A N Q U A M literae tuae, quas Idibus Nouembriis
 dedisti, literis ad me allatae sunt: easque ego in eundem
 tuo accepi: tamen quoniam in illis tuum nomen, & tua
 specta, eademq; semper dulcis, insignis erga me benevolentia
 ostendebat: non illa semel a me, sed saepius etiam atq; etiam
 lectae sunt, cum te mecum quasi loquentem in illis videret
 re: tuamque illam mihi non ignotam virtutem, humanitatem
 comitarem, in eisdem recognoscerem. Quae dum fui mihi
 hietum, quamdiu videlicet tecum in his locis commoraretur
 nihil mea felicitati deesse existimabam. Nunc absentem tra
 mo requiro, ut in magno dolore dirempta suavissima con
 ditis nostrae, tui tamen nominis memoria & recordatio
 nostri amoris, magnopere me sustinet. Atq; ego quidem per
 cellum tuum cum sollicito diutius animo nuntium de te expecta
 tandem aliquando literis tuorum, quas Paulus acceperat, con
 factus essem, te in eum locum, quod maxime optaras, hoc est Ve
 nam, & ad vtriusq; nostrum hominem amantissimum, iustis
 dignissimum qui ab omnibus nobis ametur, Episcopum Ven
 nensem, tunc peruenisse: statim exhilaratus animo, literas
 te dedi, quas tardius suspicor ad te fuisse perlatas: auctore
 quidem. Siquidem habeo Roma sat recentis, in quibus

calidissimi mentio nulla fit, cum tamen dierum ratio aperte in-
 dicit, litterarum reddendarum tempus iam præterisse. Sed quic-
 quid accidit de literis, non est in chartis, neq; in atramento po-
 nitur, sed in cordibus vtriusq; nostrum, non tam in-
 scripsit illi quidem, quam inustus, ut deleri non possit. Quod
 quoniam neutri nostrum de altero potest esse dubium, huius fa-
 retri commemoratione omissa, ad ea que sunt huius temporis
 venimus. Quamquam quod Simonetæ nostri mortē in tuis literis
 dedes, nihil facis alienum humanitate tua: planeq; ego agnosco
 quantum mihi in eo tribuas. Scio enim te mea imprimis causa, il-
 lius summi viri casum agrè ferre: quem mihi amicissimum, &
 facile intellexeras, & ego te ipsa quotidie experiebar. Sed et-
 si tu rationes affers, quare minus dolendum nobis sit: ego que
 & sperantia, & auctoritati tuæ assentior: tamen illud efficere
 non possum, ut meo arbitratu dolori moderer. Non sum equi-
 dem ita institutus, sed ita sum natus, ut quos amare semel ce-
 pi, quod multis de causis sæpe accidit: præcipuè autem eam ob
 causam, cum me amati intelligo mutuo) eorum amissionem mo-
 lestum feram, quam videatur hominis in rebus fortuitis multum
 exacerata ratio postulare. Quamobrem facere non possum, quin
 dolerem illum mortuum: multisq; & magnis illius officii vir-
 tutibusq; primatus, non incòmodum meum lugeo (est n. id dege-
 neris animi) sed familiaritatem hominis, sed integritatem, sed fi-
 dem, constantiamq; amicitia, quam ille mihi cumulatissimè
 præstabat, vehementius requiro: quod absque dolore animi fieri
 non potest. Venim illi nihil euenerit mali, quod quidem ita esse
 periculosum, cum audio. eum cum sua pietate, tum Dei fratrum
 bonitate & clementia, non solum alacriter, verum etiam liben-
 ter cuncta excessisse: habet tamen amor aculeos quosdam, quos
 difficillimè vitare viti boni possunt: qui me pungunt & stimu-
 lant, & in recordatione faciunt dolorem. Sed opinor his nos mo-
 dum constitutus. Simonetæ memoriam & nobis ipsi seruabi-
 mus, & in precationibus eam Deo subicemus: quod vnicui iam
 est fidelis nostræ amicitia officij. De te ipso mi Pole, quod Romæ
 saluus remeueris, quod ipso primo in introitu in duo lumina no-
 stri ordinis incidere, Contarenum & Bembum, quod fueris ab
 optimis, amicissimis, præstantissimisque hominibus summa
 cum lætitia & hilaritate acceptus, & gratulor tibi, & mihi pluri-
 mum gaudeo. Videor enim mihi quasi vobiscum vnà adfuisse. Et-
 enim quid tadem interest, utrum gaudeas ipse an letantibus ami-
 cis simul gaudeas: quin maior etiam (meo iudicio) voluptas est,
 gaudere gaudiū amicorū, quam suum. Siquidem vbi plus officij
 est, ibi maior esse animi lætitia solet. Vos ergo inter vos con-
 spicui complexuque vestro, ego absens audiri vestra iucundissi-

mae confessionis latus sum. Si tamen ego absens, quid
per me suspicor, & ex tuorum literis intelligo, plurimum
inter vos sermonem de me fuisse: cum in ore trium optimorum
atque omnis penè memoriae, honore, ingenio, innocenti
eterna ornatissimorum hominum, meum nomen versaretur. Quod
ego iure laudandum creis elegi, in quibus mea studia omnia
facia collocarem: quos haberem in amore & in obsequio
eximios. Hic est tibi Pole videndum, ne, quod in literis tuis
ut mea erga te officia verbis magis augeas, quam illa merita
facias idem apud alios: ne ea in te, quae ceteris in rebus abesse
in hac re vna duntaxat prudentia requiratur. Quod enim ego
quod sit vel minima laude dignum, aut quod non tibi multo
ius à me officiosiusque deberetur: Si communita quaedam esse
quae in mediocribus etiam homines conferri solita sunt, in
omnium praestantissimum virtute, nobilitate, dignitate, com
itecione videbor magnum quid egisse, quodque tu tam grate
& amanti verbis prosequaris: Imò ego, qui te cerè ante
loque mirabiliter, rusticitatis tamen meiplum condemnò, quod
nesciui quemadmodum voluissim, & quemadmodum tua car
lens dignitas postulabat, benevolentiam in te meam tibi de
rare. Quare cum tua commemoratio meorum erga te officio
ruborem mihi potius incutiat, quam villam afferat castam,
hoc genere quidem, bene de me ipso existimandi: quod me
storque, ut conseruato inter nos necessitudinis vinculo, quae
aeternam (ut ego statuo) amicitiam & benevolentiam conseru
sumus, reliqua alter alterius officia, non tam efferamus ve
nos quidem, quam cum opus erit, mutuo requiramus. In quo
semper partes ampliores futurae sunt, & gratificandi, & beneficia
afficiendi: cum non ego solum, sed mei hi populi omnes, in
ope, autoritate, patrocinio, magnam spei suae partem repositam
habeant. Quicquid porò meis commodatur, mihi cerè com
datur, qui illorum causa nunc cum maximè laboro. Etenim ve
scias, dilatio data debitoribus Iudaeorum, cuius tu vel impetr
exististi auctor, ad exitum iam adducta est: neque quicquam
iam in expectatione est, nisi ut secundum hoc biduum, comple
tur carcer hominum miserorum, & ad solvendum impotentiam
durissimo tempore anni, annona carissima, pauperibus pel
affectis. In quo magnus quamplurimis luctus, mihi animi dol
paratus est: cum tamen interea actorem Prouinciae satis praesens
in vrbe habentes, nihil adhuc humanitatis & misericordiae pot
mus consequi. Id credo sit summi Pontificis occupationibus, pro
pter quas fortasse aditus ad eum non fuit. Nam illud quidem
hi perluadere non possum, tam sapientem Principem, si cogno
uerit incommoda suorum populorum, non opem illis & reme
dum

aliam allaturum. Nos interim patiemur acerba, & (vt ego iudi-
 co) minimè æqua: sed sunt qui contra putent. Verùm suus cui-
 que sensus, iniquè exitimatio est. Apud nos minimum vrilitas, plu-
 rimum semper valebit officium atque fides. Nullaque erunt bo-
 na veritate & virtute nobis potiora. Sed hæc hæcenus. Habeo
 à Bembo sitatissimè scriptas literas: quibus impræsentia valetu-
 dine impeditus, accuratè respondere non possum. Epiphora e-
 nim tenor, eaque mihi in dentes & gingiuas dolorem iniicit:
 que etiam molestia coactus sum aliquot hõce dies studia inter-
 mittere, hæcæque ad te literas negligentius scribere, quam volu-
 tas mea ferret. Quin Paulus quoque leniter egrotat: verùm id
 perbreue futurum est, omniaq; iam illi sunt ad salutem explora-
 ta. Ille verò & Paulus alter vnà, vel rota potius nostra domus,
 que tua eadem est, eiusmodi & tui & tuorum memoriam confer-
 uat, nihil re fieri possit, neq; in amore, neq; in desiderio vehemẽ-
 tior. Tu Contareno, & Bembo, Ludouico item, & Priulo tuis,
 plurimum a nobis omnibus salutem. Legi sanctissimæ & præden-
 tissimæ femine Victoriae Columnæ ad te literas, in quibus illa
 mei mentionem facit, videturque hic nostram stationem appro-
 bare, quod ego in credibiliter gaudeo, mea consilia tantæ esse &
 virtutis, & sapientie probata. Te quidem rogo vt operam des,
 quò hæc illa ex te, meamque præterea in se obseruantiam bene-
 uolentiamque quam primum intelligat. Nos hic audiuius que
 comita habita sunt, ad que tu tempore ipso aduenisti: nil dum
 tamca earum rerum quas cupimus, cognouimus: que vbi singula
 ad nos certius & distinctius fuerint allata, tum constituemus,
 quod nobis etiam agendum sit, & quibus, quatenusque gratulan-
 dum. Tu valebis, & nos diliges, etiam atq; etiam. Vale. Carpent.
 XVI. Cal. Febr. M.D. XL.

VI.

IAC. SADOLET. CARD. REGINALDO
 Polo S. R. E. Cardinali S. P. D.

Tuis literis mense Februario ex Vrbe datis, quòd adhuc non
 responderim, iusta mea hæc apud te erit excusatio, quòd mi-
 nus commode valui. Multa enim pituita & alui fluxionib; diu cõ-
 fluctans, laborauit morbo, nõ tam periculoso illo quidem, quàm
 molesto: absfuit enim febris. Sed tamen & meæ vires debilitate, &
 corpus vsque eo fuit extenuatum, vt non esset certa, neque ex-
 pectata mihi ratio salutis. Nunc cum Dei benignitate melius mi-
 hi sit, iamque ad literas & studia mea pristina reuerti cõperim:
 non putavi mihi prætereundum esse, quin ad te primo quoque
 tempore literas darem. Scito igitur tuas mihi fuisse iucundissi-
 mas.

X s mas.

mas. Etsi enim constituta amicitia, & amore mutuo perfectum studium scribendi videtur esse superuacaneum, nisi si quid sit cuiusmodi, quod absentium amicorum scire atque intelligere inter se non omnino semper commemoratio benevolentiae iucunda est, etiam si non sit necessaria. Prius quidem meum concertasse te causamque meam tueri & defendere conatum esse, quemadmodum mihi scribis, ita credo. Sed tamen veteor ne magis suam ipsam stentare ingenium, quam ius meum tutari voluisse videatur. Solent enim magni isti patroni, qui suae eloquentiae plurimum confidunt, suscipere interdum non bonas causas, ut eum iudicio victum non iuris veritas illis suffragata, sed ipsi ius sibi fecisse, & veritatem causae appropinquasse videantur. Qui si in disputatione quam habuit tecum, me amantissimum tui esse dixisset, nec sine aliqua licitudine animi fuisse, quod tuis de rebus certior fierem: verba laegisset, eaque dixisset, quae mihi etsi certe euenirent. At hoc fuit satis ingenioso homini, sitamque dicendi copiam vbiq; stendenti. Iam enim illa non vera, te culpam admisisse, mea merita & magna erga te officia extitisse. Quorum primum in naturam virtutemque non cadit, alterum ego non agnosco. Quicquid enim egi tua causa, si quid modò egi, inferius id merito est, quam tuae praeclearae virtutes postularint. Nec verò videtur me egisse quicquam, nisi quod pretermitti sine scelere non potuit. Quin interdum memetipsum iustitiae arguo. Tali enim me viro, qualis es tu, non animus, neque domus, quae communita sunt, sed salus ipsa & vita debuit esse exposita. At tu, quantum quaeso, honoris mihi habuisti: quantum etiam fidei? qui te me potissimum & meis rebus commisit? quod tuum testimonium meae integritatis, atque officii, cum mihi vehementer honorificum fuerit, si id cogitasset, & sibi proposuisset Prius, non aliter in me negligentem, sed me in te potius minus gratum dixerat. Sed tamen, quando amore mei adductus, fauere mihi voluit, & quodammodo assentari: diligam hoc nomine etiam hominem necesse est, & amantius complectar, quod meas ab istis partes defendendas susceperit. Quare tu illi plurimam à me opto atque etiam dices salutem. Dialogos de me cum summo Pontifice à te habitos libentissimè legi, tuamque pristinam erga me benevolentiam recognoui: cui nunquam parem gratiam referre poterero. Haec enim ea sunt officia, quae me vehementissimè obligant. Illud mihi accidit optatissimum, quod de me reuocando verbum ab eo nullum. Ad quod, quaeso incumbe mihi Pole, ut mihi viuere in honesto ocio liceat: quando ista negotia placere mihi non possunt. Qui si nosset quae nunc sint rumoribus hominum peruehulata, etsi ea fortasse scis, (non n. obsecra sunt, sed passim in circulis angulisque omnibus iactantur) dolore animi mecum vna

abesse. Erumpunt porro omnia in illius caput & nomen,
 cum nos & veneramus, & diligimus, & cuius beneficiis maximè
 obstricti sumus. Que ego non commemorabo, ne & augeam do-
 lorem meum, & tibi molestiam afferam. Illud certè patet & per-
 sonam est, quicquid eueniat in Repub. Christiana aduersi atq;
 mali, de eo statim homines culpam in nos, & crimen conferre
 pntios esse, ut occultari dissimulariq; non possit, quæ sit omni-
 um malum de nobis & de moribus nostris planè iam existimatio.
 Sed ab eorum ab his, quæ præter modum molesta sunt. Contare-
 nari nos valdè humane egit mecum, qui me voluit absente ni-
 hilominus participem esse earum pecuniarum, quæ nostro ordini
 anteaq; distribui solita sunt duntaxat inter presentes: quod ego
 prope nec cogitari vnquam, nec postulavi: quòd etiam illi-
 ter conuenit erga me eminentior. Nam quod à Casulano men-
 tio facta, ille sponte sua hoc egit, nullo admonitu meo. Nò
 enim mecum est auecupari lucra, nec ea quæ mihi non debeantur
 fugere. Sed & Casulanus vir optimus, qui me admodum diligit,
 mei commodi curam, me etiam infcio, sibi habendam putauit:
 & pro illam præstantem atque eximiam Contareni nostri vir-
 tutem, humanitatem, integritatem, videro monitore nihil fuisse
 quæ per se enim ille propensius ad me iuandum, & omnibus be-
 neficiis officendum assidue est. Cui vtinam aliquando referam
 meritam gratiam: habeo quidem semper. Nam et si mihi nul-
 lum emolumentum, nullaque vtilitas ita est cordi, vt vel mini-
 mum velim de mea dignitate propter eam deperdere: tamen ha-
 bere hæc indicia amoris à summis viris, maximam ego arbitror
 esse dignitatem. Quæ propter abs te peto, vt illi & meis, & tuis et-
 iam (si tibi videbitur) verbis agas gratias. Prouinciales hæc nostri
 te maxime in modum diligunt, atque colunt: suamque tibi fa-
 lorem referunt acceptam. De meis studiis nihil possum tibi im-
 presciantia polliceri nisi stat enim æstas, quod ego tempus consume-
 re in manducationibus licetis soleo. Librum tuum magna ex par-
 te legi, animoque in eo tuum magnum atque præstantem, co-
 piamque vna & eruditionem, imprimis verò studium pietatis ac
 religionis vehementer probaui. Da operam vt valeas. Carpent. IX.
 Cal. Maij. M.D.XI.

VII.

IACOB. SADOLET. CARDINAL. GVLI-
 elmo Poieto Cancellario Gallie, S. P. D.

Accipis literas tuas tertio Idus Nouemb. Lutetia datas, ple-
 nissimas amoris, humanitatis, prudètia, quæ meū, quod ego
 tuarum de tua præstanti virtute & dignitate feceram iudicium,
 non

non modò confirmarunt, verùm etiam auxerunt. Ita enim fieri
sunt, vt nullum omnino in illis officium, quod vel à sapientia
mine expectandum sit, vel benignitati & amicitia debitum
videatur, abs te sit pratermissum. Quodque me misere
primis delectauit, omnia in tuis literis sic aptè, ornate, graui-
tate explicata, tum verbis, tum sententijs, vt mihi videaris, id quod
magnum quidem virorum est, sed tamen non tam valde occu-
patorum sicut tu, cum rerum gerendarum prudentia, elegen-
tiam quoque orationis vt coniungeres, non mediocriter labora-
se. In quo genere laudis (dicam enim quod verum est) expectan-
nem meam longè superasti. Cognoram equidem antea excellen-
tissimum ingenium tuum, & in arduis rebus agendis atque administran-
dis consilium, diligentiam, industriamq; perspexeram. Non enim
mihi tuus animi sensus, & ad laudem impetus fuerat ignotus. Sed
re vera in tanto cumulo ponderis, negotiorum, que tibi ma-
xime curis occupationibusq; distractis, quotidie affluant, & super-
fluant necesse est: quòd aliquam quoq; partem cogitationu tuarum
& temporis liberalibus studijs impertites, non mihi ventura te
mentè de te existimare. Quod quoniam nunc habeo ex tuis sine
ris exploratum & cognitum, si quid ad eam addi beneuolentiam
potest, qua ego te iam pridem singulari sum complexus, erit: hæc
etiam causa vnà cù reliquis & sancta & grauis, quam obrem tuam
me plurimi videre esse faciendus. Sed hæc que longiorem delat-
derant orationem, in aliud tempus differenda sunt. Venio nunc
ad ipsas literas, in quibus mirari mihi visus es, quod ego in graui-
tate dignitatis & libertatis dispèdio, tantula de te (ita enim scri-
bis) tantopere laborarem. In quo si pecuniarie iacturæ causa ad
liboris & molestia suscepisse me existimes, obsecro te Potestatem
charissime vt me hac tam graui infamia desinas onerare. Nulli
ego turpius esse iudico, quam moueri pecunia: & quidem moueri
in vtrinq; partem, vt vel adducta nobis magnam lætitiã affe-
rat, vel ablata molestiam. Et tamen recordeor scripisse me, pæ-
pe aniam mihi leuissimam, honestatem autè grauissimam ser-
per esse. Quare desiste, si me amas, hoc tam iniustum de me facere
iudicium, quod alienum certè & mea natura, & nostra ne-
cessitudine est. Si verò, quod meam læsam dignitatem apud te
sum conquestus, id leuius à me factum arbitris: quare, quid a-
pud te futurum graue est, si leuis fuerit dignitas? Sed ego hæc que
nunc loquor, non ita accipi volo, quasi doleam hæc à te mihi scri-
pisse scripta, non enim ita est: sed quia cupio doctis & sapientibus
viris, cuiusmodi tu es, meam & cognitam, & probatam me-
ram esse, ac voluntatem, que ab hisce vitis illiberalitatis & ius-
titiæ longè profectò aliena & abhorrens est. Ac ne ad ea quod
respondedo, que à te scripta sunt de potestate eorum iudicium,

quibus vos ecclesiasticas causas & iudicia commisistis. Satis enim
 in literis prioribus sum testatus, existimare me, nihil neque à re,
 neque ab illo praestantissimo Rege, sine magna ratione & confi-
 dentiam esse. Ad id potius me conuertam, quod & huic tem-
 pori est aptius, & meae naturae certe conuenientius: ut & tibi, &
 nostro optimo maximoq; Regi agam gratias, quod meae & quie-
 tis & dignitatis, pro vestra singulari bonitate rationem habueris-
 tis. Tamen illi intelligo, eas nequaquam à me satis dignè agi posse
 vincit eam & Regis beneficentia, & tuum erga me officium, fa-
 cultatem in hoc genere meam. Ago tamen quantas possum ma-
 ximas meq; huius vestri erga me beneficij memoriam perpetuo
 seruaturum polliceor. Quoniam nec ad meam in summum Re-
 gem oblationem quicquam videtur posse accedere: nec ad
 eam quam erga te iam dudum suscepi voluntatem. Sed tamen,
 sine hoc potui, in quo me locatum per literas gratularis, &
 quidem iure, (in eo enim diurnis nocturnisque commentatio-
 nibus rerum, ut ego arbitror, altissimarum simul & sanctissima-
 rum sum dectus) sine in negotiis & fluctibus actionum, in quos
 merere fortasse erit necesse, (non enim ego illam conditio-
 nem vitæ sperner, si mihi ea offeratur, quæ in rebus cum virtute
 & cum prudentia religioneque tractandis, futura sit occupata)
 sine ergo hic, sine illic, ego meam omnem operam, studium, fi-
 dem, amorem, diligentiam, auctoritatemque, quæ unquam ea in
 me fuerit, & nostro Christianissimo Regi, & tibi optime Poiete
 delecto atque dico. Cui quidem Regi quod meum interdum te
 nomen in memoriam redacturum polliceris, est hæc tua mihi
 gratissima voluntas: idque uti facias, te vehementer rogo. Quid
 est enim quod malum, quam me illi Regi in memoria esse, cui
 propter altitudinem, nec tam fortuna quidem, quam ipsius vir-
 tute & humanitatis, vel notum duntaxat esse, summus honos
 censendus est? Et quidem imprimis ac maxime illius erga me
 beneficentiam quero: hac mihi nihil potest euenire optatius.
 Ceterum que ab illius liberalitate possunt proficisci, quæ à me ut
 futura, & calidè negligi scribis, non eo quidem sum animo ut mi-
 hi negligenda esse videantur: sunt enim bene institutis mentibus
 egregia instrumenta bonitatis & liberalitatis: non tamen per-
 ambitum & cupiditatem iudico esse petenda. Itaque ego, qui
 hæc que obrineo, quantula ea cumq; sunt, aliena sponte omnia,
 non mea cura & contentione sum consecutus, si quid mihi quan-
 doque eo modo deferatur, magis iudicio Principis, quam meo
 commodo letor: ob eamq; etiam causam bene de me merentib.
 potere gratiam habeo. Sed de his etiam satis: Tu mi doctissime
 potere me amabis, & totum tuū duces: dabisq; operam, ut valeas
 hæc mihi facere gratius nihil posses. Vale. Carp. X. V. Cal. Ian. 1540.

IAC.

VIII.

IAC. SADOLET. S. R. E. CARDIN.
Guiljelmo Poieto S. P. D.

CVM neminem habeo ad quem libentius scribam, quam te: tum verò id libentissimè facio, cum quis & tua ingenii benevolentia & mea meis tibi literis commendandus est. Quasi si aliàs vnquam mihi accidit facere vt deberem, nunc profecto maximè debeo: quòd eum tibi còmendò, cui aut neminem, aut paucos cèrre, in omni laude doctrinæ & literarum iudico esse patres. Nec tamen dubito, quin tibi Alberti Pighij nomen sit tantum: tanta id & celebritate est omnibus penè in gentibus, & conditionis fama. Nos quidem qui complura eius ingenij monumenta legimus, non solum probamus scientiam hominis, & doctrinam, quæ multiplex in eo, & varia, & referta est: sed etiam propositum animi, & insignem Christianæ pietatis cultum. Incredibile est enim quantum hic vir de fide Catholica, & Christiana religione sit meritus. Is ergo istud veniens, vt saluter ac vobis retur nostrum Regem, agatque cum eo quibusdam de rebus futurum sponte sua (est enim tui nominis amantissimus) tua etiam meo: magnam spem habet in te suorum negotiorum bene expediendorum positam. Quare cum spes fallat vehementissimè te rogo. Multa sunt mi Poiete, quæ præclara & egregia dicere potes: dedit enim tibi summum ingenium natura, fortissimam etiam facultatem. Sed certè nihil videris facere posse præclariorum quam tales viros in fidem & patrocinium recipere: eisque adhibere vbiçunq; sit opus, opera, gratia, benevolentia, auctoritate. Quam nisi tua præstans humanitas mihi esset perspecta, planè & cogitata, vterer verbis pluribus. Nunc tantum dico, quicquid in Regium contuleris officij & studij, id a bonis omnibus in campum acceptum iri, vt si tu id, non in hominem, sed in virtutem ipsam & doctrinam contulisses: tantum nos & ipsius eruditionem tribuimus, & tuæ laudi gloriæq; fauimus. Illud extremum cupere velim id quoque existimare, si eum amanter, comiterque mereremur etiam causa exceperis, mihi in ea te gratissimum te facturum. Velle. Carpentoracii, Idibus Nouembriis. M. D. XLI.

IX.

IACOB. SADOLETVS S. R. E. CARDIN.
Guiljelmo Poieto S. P. D.

PVTO te audisse, nos omnes qui de Cardinalium collegio sumus, summi Pontificis literis ad Urbem esse accitos. Ita

est, et si egrè ab ecclesia mea diuellor, mihi què cum hoc iter,
non recò in Vrbe mansio in omnem partem incommoda futura
est, nam quando exculatio, qua vltis fueram, accepta non est
ea que hinc itineri necessaria sunt, comparo: meque his vigin-
ti circiter diebus, profecturum hinc arbitror. Memor autem no-
stræ mentis insignisque beneuolentiæ, statim meum ad officium
pertinere, scribere hæc ad te, & tibi, si vnquam alias, nunc qui-
dem quam maximè, meam operam, studium, beneuolentiãque
desero. Futurus enim sum in eis locis, in quibus, quo sim in te
animo, multo illustrius tibi declaraturus sum, quam declarare
possem in his, in quibus ad hæc tempus fui. Itaque quæ de lau-
de de honore, de virtutibus tuis mihi agenda, & commemoran-
da erunt, vel in nostro senatu, vel ad Pontificem, vel apud reli-
quos ordines, agam ipse per me: nec expectabo de ea re literas &
admonitiones tuas. Si quid præterea erit, quod tu meam operam
diligentiãque requiras, si me feceris literis tuis certior, da-
bo operam vt intelligas, te id non frustra fecisse. Vnum est, quod
ego melius vni rerum & obseruatione præteritorum euentuum
doctus, animaduerti à vobis, & in memoria haberi cupio: id
porro est, vt sedis apostolicæ honorem & autoritatem, coniu-
tionemque cum ea, vobis cordi esse omnibus signis ostendatis:
hoc enim si fiet, omnia vobis profectò erunt faciliora. Sed sapienti
pauca, vt dicatur. Illud etiam à te mi humanissime Poiete postu-
lo, vt omne quicquid ego sum, aut esse possum, regi nostro meis
verbis polliceari & deferas. Parum latè fortasse & prudentia mea
& auctoritas patet. Sed certè quæ ab integerrima fide, & summo
amore postulanda sunt, ea illi à me non deerunt, si quid vtu ve-
neris, in quo gloriæ illius & maiestati inferuire possim. Extre-
mam est, vt meas absentis, & meæ ecclesiæ res, negotia, iura,
iurisque huius patriæ mihi charissimæ salutem & tranquillita-
tem, tue humanitati, fidei, virtuti que commendem: abs te que
petam, quod tibi pro tua præstanti autoritate agere facillimum
est, vne quid aut mihi absentis aut meis hic presentibus oneris,
molestie, iniuriæque à vestris inferatur. Vale, & nos mutuo dili-
ge. Carpent. XIII. Calend. Martij, M. D. XLII.

X.

JACOB. SADOL. S. R. E. CARD.
Gulielmo Poieto S. P. D.

Et ite quæ tibi dudum aduersa euenerunt, pro nostra amici-
tate vehementer dolui: & nunc, quod audio te tibi esse atque
mihi restitutum, pro eadem nostra coniunctione gratulor: et si
videatur fortunæ tuæ aliquid fortasse detrimenti accepisse. Sed
in tanta

in tanta tempestate, & maximorum periculorum procella, quae
 tibi inimici & invidi tui concitabant, cum & caput, & animam
 fortunae tuae essent in discrimen adductae, saluo capite quocumque
 modo euadere, magnum profecto fuisset visum: nisi illud erat
 maius multo esset, quod in tantis inimicitiis potentissimorum
 hominum, tot infidiis, tam multorum contra te concordis & con-
 sentientis calumnia, ad extremum tamen innocentia ipsa tua, et
 tum sibi ac viam ad salutem inuenerit. Quam ego tibi maximorum
 eorum incommodorum, quae cepisti, consolationem esse non
 dubito. Quid enim nobis est interius, magisque conuictum, a
 quo letari magis iure debeamus, quam conscientia cuique
 bene actae vitae: quae in quocumque inest, is & in aduersis rebus
 teriturus, & in periculis fidens, & contra omnem calumniam fir-
 tissimo animo est: quemadmodum qui sem te fuisse ipsa res
 indicio. Equidem nunquam ipse de tua virtute ac fide dubitauit.
 Sed ut vulgus est hominum, apud quos Principum longae potestatis
 & grauis est autoritas, ut quisque in crimen, & in iudicium vocatus
 est, ita statim non Regi, sed reo criminis culpa inferretur: quasi ipsi
 Reges errare non possint. Quam nunc de te hominum suspicio-
 nem, si quae fuerat suscepta, haec rebus omnibus diligentissimè
 excussis, post longam & grauem disquisitionem, tui liberatio po-
 nitur extinxit. Itaque qui antea virtutis tuae lumen non bene per-
 spexerant, postquam illa prodire in publicum, & certare palam
 cum iniuria & cum iniquitate coacta est, vicitque tandem ipsa
 fraudem & improbitatem, non solum videant illud, sed laudent
 etiam, & admirentur necesse est: ut maior nunc quidem apud
 omnes vir appareas, quam paulò antè fuisti, tum cum in illa oc-
 cupata & negotiosa vita, tamen eras maximus. Sed illic inuidia,
 & aemulatio, & iniquorum fraudes plus potuerunt, quam inte-
 gritas tua. In hoc autem otio ad quod es compulsus, felicitas (ut
 ego quidem iudico) & optanda calamitate, cum tantum valeas
 ingenio, quantum mihi optimè notum est, sisque non turis ciuili
 scientia duntaxat, sed optimis etiam & liberalissimis artium in-
 genuarum studiis instructus, quae tibi maximè iucunda atque gra-
 ta in tali tuo tempore esse possunt: teque (ut antè dixi) & culti
 tui, & ipsorum inimicorum tuorum de te iudicium, ab omni iam
 indigna suspitione vindicet: debes (opinionem quidem mea) non
 solum pacato ferre animo ea quae acciderunt: sed gaudere etiam
 & letari, quod ex turbulento & agitato tot ambitionum ac in-
 diarum fluctibus mari, in tutum & tranquillum portum aliquan-
 do sis pertectus. Quod si (ut decet virum fortem magnūque)
 & senseris ita & egeris, cum meam pristinam de tua virtute opi-
 nionem confirmaris, tum istius tuae firmitatis atque constantiae
 vberem apud omnes fructum laudis feres. Ego, sicut fides mea, de
 nostra

Multa murea benevolentia postulat, cum tibi defero quicquid
me est, aut opis ad leuandum, aut ingenij ad consolandum in-
commodum tuum, tum tibi imprimis hoc esse persuasum volo,
nemine te habere fortasse, qui tui amantior, quam ego sim, esse
possit. Qui vero fidelius aut constantius amicitiae memoriam
rueat, habere te quidem certe neminem. Vale. Romae, V. Idus
Novembrii, M. D. XLVI.

X I.

JACOB. SADOLETUS S. R. E. CARD.

Idem Petro Carafa, S. R. E. Cardinali S. P. D.

MAXIMA cum animi mei latitia legissem tuas literas (si-
gnificabant enim humanitatem & benevolentiam erga me
eam, quam in alleuando fidei meae onere adhibuisses: quod ego
tuum imprimis erga me officium a tua virtute & prudentia postu-
laui) mihi eadem ad me litera detulissent querelam quandam
molestiarum, quas sustines, & non obsecrum iudicium
dolens tui, quae video tibi in animo exortum propter temporum
calamitates, quibus & intus & extra sic premimur & urgemur, ut
consolationem viliam vix possit quisquam, quamuis sapiens, in-
uenire. Sed ego qui ad dandum tibi consilium aptus non sum, tamen
conhibeo te, cum temetipsum respexeris, nec exijs quae extra
te, sed quae in ipso sunt, expenderis, multas repetiturum ad te
eccliam vias. Omnino cuncta & ad impetu hostium infesta,
& seditionibus, ac sectis, quae inter nos ipsos ardent, grauius vexa-
ta sunt: animis praesertim hominum, qui vbiq; sunt his temporibus
ac moribus vehementer infensus. Sed tamen in quo culpa nota
non est, ad animo aequo omnes ferre debemus. Sed non ingre-
datur ad disputandum, neq; tibi meam sapientiam ostentabo, quae
proctus nulla, magisq; ea mihi abs te est metuanda. Quod partium
est meorum & mei muneris, id facere conabor: ut tibi agam pro
tuo erga me singulari merito gratias, quas equidem habeo agoq;
maximas rety obsecro: ut quae restant ad res illius monachorum
ordines, qui meae fidei crediti sunt, constituendas, eodem quo in-
firmis consilio prudentiaque gubernes: quo quidem nihil mihi
accidere potest gratius. Vale. Carpent. II. Nonas Septemb. 1559.

XII.

JAC. SADOL. S. R. E. CARD. FRAN-

cisco Quignonio Cardinali sanctae Crucis S. P. D.

Quas postremas accepi a te literas, eis non respondi, quo-
niam tu ex Vrbe per aestatem in alia loca salubriora seces-
sas.

feras. quod mihi idem facere fuit necesse. Et sane ipsis in calibus difficilis esse solet scribendi, & quippiam accuratus ageratio. Nunc aestate exacta, cum frigidiora tempora etiam maris aliquanto aduenerint, quam soleant, ego que ad interitum mea studia reuerti cogitem, nihil mihi prius faciendum penam quam vt ad te darem literas: primumque gratias agerem de recognitione tue erga me voluntatis, quam ego mihi beatus iam pluribus in rebus iam expertus sum: quas quidem tibi debeo & ago maximas. Deinde etiam tibi amantissime suscipere aliquando ad Urbem me referrem, eas dicerem causas, que hic retineant: vt neque tuo prudentissimo consilio, neque tibi obtemperandi voluntati satisfacere tam cito possim. Nec cum mea istic presentia aut nullius omnino, aut parui contentamenti in rebus publicis sit: eadem hic his populis non solum commoda est, verum etiam salutaris. Quod enim vel ad religionis normam, vel ad pacem concordiamque inter ipsos pertinet, non leue habet pondus mea apud eos hortatio & autoritas. Deinde multa alia sunt pastoris boni officia, que hic pratere melius quam absens exequi possim: imprimisque hac ceteris annonam, cum impendere fames videatur, compluribus exferre opem poterero. quod, Romam si essem, facere certe non possem. Vectigalia enim ecclesie mee, que per se magna non tribuant tamen hic mihi aliquid ad alios subueniendum facultatis: que si in Vrbe domicilium haberem, ne mea quidem ipsius familie necessitati sufficerent. Quod etiam ipsum per se considerandum est, quomodo Romam in hoc tanto honore, sine solida vite adiumentis, que in re familiari & vectigalibus annuis partibus, retineri dignitas possit: presertim cum alienis opibus me re profus indignum ducam. Hec me Pater amplissime, Respice me, adhuc hic detinent. Nec tamen hac cum ego narro, aut aut flagito a quopiam quicquam: non enim meus hic mos, mea vnquam flagitatrix fuit natura: sed eius torrens quare que ad manum sunt, bene & liberaliter vti, semper magis propius viri esse existimaui. Pontificem porro maximum, cui me contempe deo & iam dudum tradidi, video ipsum carere hac distributa ecclesiastica vectigalia facultate, principibus omnia ad sumbitrium trahentibus: quibus me subiicere, & ad eorum accedentes, consilium non est. Nec tamen ita vrgere cupiditate habendi, vt non hoc statu, in quo sum, possim esse contentus. Vnde enim inter hos populos & diligens eos patria charitate: & si videri mihi videor) ab eisdem etiam dilectus. Que amoris meo consensio vitam beatam facit: presertim cum est ad Deum, & summum bonum relata. Quos ego nunc populos tue communitatem fidei, iusticie, integritati, est necesse. Illi enim ad Vrbe

penam mereant, quò doceant summum Pontificem de incom-
modis prouinciarum, quibus illa premitur. Eos igitur tuæ equitati
& sapientiæ ita trado atque commendo, vt maiore animi studio
commendare non possim. Quicquid certè in illos beneficij, pa-
trocinij, auxilij, contuleris: id mihi sic futurum est gratum, vt ex
tuis partibus erga me meritis, hoc vel maximū semper omnium
sim dedicaturus. Vale. Carpentor. pridie Nonas Octob. 1339.

XIII.

IACOB. SADOLETVS S. R. E. CARD.

Dionysio Cardin. Sancti Marcelli, S. P. D.

Ad eam voluptatem, quam acceperam ex amplificatione
Acce dignitatis, (quòd iste honos cum similibus tui, hoc est
doctis viris prudentibusque defertur, gaudere semper soleo) ac-
cedit diuitiarum literarum tuarum, quæ me ita affectit, cum com-
memoratione tui, pristini erga me animi, tum declaratione præ-
sentis voluntatis: vt ego, qui te antea tacito potius quodam de
tua virtute iudicio, quæ aperta amoris significatione diligebam,
quòd nulla admodum inter nos intercellerat consuetudo: nunc
existens tuis, tam amanter, tamque honorificè de me scriptis,
non amem solum, sed tanquæ amicissimum, & familiarissimum,
omni animi mei studio & benevolentia te amplectar. Equidem
fratrem optimè de te, nec tam mea sponte, (non enim fuerat
inuenta inter nos, egoque multis & magnis meis difficultatibus
abstractus, diuini in Vrbe esse non potui) sed eorum testimonio,
quos ego vehementer cum probarem, intelligebam ab illis te
quod probari. E quibus vir clarissimus, & mihi quoad vixit ami-
cissimus Symoneta, multa mihi narrare de te solitus erat. Sed
iam nullum amplius quæro de te testimoniū: tuæ enim virtutis,
tui ingenij, tuæ humanitatis, satis mihi graues & certas literas
tuas mihi testes. Quæ ita scriptæ sunt, vt neq; ornatus in verbis,
neq; in hæcenis prudentia desit. Quamquæ in eis mihi tu quidem
plurimum, quæ ego intelligo me posse sustinere. Sed hoc amori
in merito assignandum est, & illi, de qua modò locutus sum, hu-
manitati. Quod autem ad amicitiam fidem pertinet, quæ iam inter
nos de pro collegio, & pro similitudine studiorū debet esse insti-
tuta, atque cõiuncta, primū de isto honore, qui in te iure ac meriti
collatus est, tibi gratulor, deq; eodè mihi gaudeo: si quidè omniū
viri inter amicos cõmunicatio esse debet. Deinde me metipsum
tuis, & mea omnia studia, omnemque benevolentiam ita defero
atque trado, vt sim gratissimū habiturus, si tu in eis, à quib. te diligi
petas, me Principe locū velle obtinere duxeris. Quæ ego animū
cum ceteris tuis virtutib. & ornamentis debeo, tum ei præcipiè,

Y 2 quæm

quam singulariter prae te fers, benevolentia tua erga me, Av-
luntati. Vale. Carpentoracti, Idibus Februarij, M. D. XL.

XIV.

IACOB. SADOLETVS S. R. E. CARD.

Dionysio Cardm. Sancti Marcelli, S. P. D.

ALTERAS habeo iam à te literas, similes prioribus di-
manitate & benevolentia; quae mihi fidem profusam
me abs te diligi. Quod cum ita sentiam, certoque opinor: de-
exultimare, si me arbitrare dignum eis studiis, quae ambobus
bis communia, & ad integritatem morum ingenuitatemq; ma-
rae animos informant, in quibus ego & atatem meam cōstitui,
& tu eccellente, vt video, ingenio versaris: non tibi me conce-
rum, vt in amore, aut vllis in officiis me vincas. Nam si oportet
mihī datur occasio, fauere soleo doctis viris, idque mecum
nulla intercedente nec re, nec familiaritate, quod vno tantum
doctrina nomine ad eos amandum & complectendum adhibeo,
quid facere debeo erga te, à quo sum prouocatus: praeterquam
& tua praestans doctrina, compluribus aliis virtutibus, & vni-
summo honore praclaroq; omnium hominum, Pontificatus
primis maximi, & totius nostri ordinis de tua dignitate in-
non comprobata modo, verum etiā ornata, illustrata, & in aliis
edita sit: Quae res etiam effecit, vt ad caeteras mutui inter-
amoris causas, Collegij coniunctio, & sanctissima necessitudinis
vinculum accederet. Sumus enim vterque nostrum diuino
dam nutu, in societate bene gerenda Reipub. nō solum cultus
munere officij, sed animorum etiam, & studiorum consensum
copulati. Quae cum se res ita habeat: nec iacta solum in
amicitia fundamenta, sed ipsa super extructa, & planè iam
firmata amicitia sit: dabimus operam vterq; vt in amore con-
busq; officiis, alter alteri satisfacere cōtendamus: in quo etiam
semper fide & benevolentia pares. Caetera vt fors feret, aut opor-
factis ipsis atq; officiis vincam, aut aequissimo animo à te nunc
Illud quidem prior faciam, in quo tuae partes iam apparebunt
petiores, te vti rogem, vt meam absentis dignitatem, vbi
erit, defendas & tuare. Vale. Carpent. IX. Cal. Maij. M. D. XL.

XV.

IACOB. SADOLETVS S. R. E. CARD.

Dionysio Card. Sancti Marcelli S. P. D.

NON mihi opus esse arbitror longo tecum procmio
laborare in ipso scribendi principio, quod tua mihi bene-

latio concilietur. Satis enim ea mihi, non meo quidem merito,
 sed tua humanitate parata & quaesita est. Cum enim ad me binas
 literas missisti, obsequia tuae erga me benevolentiae & voluntatis
 tum tu te ipse mihi dedidisti: tum te obligasti, quasi ex pacto &
 conuocato, nihil quod amicitiae & officio inde deberetur, te
 mihi negotium. Itaque hinc accedo ad te, non minus te mihi
 obligatum ex literis illis, & fide viri boni esse existimas, quam si
 te omnia sponsonū verbis obtrinxisses. Sed grauius ne aliquid
 expectes aut vetare: scito id me petere à te, quod & mihi ad pe-
 trandum honestissimum sit, & tibi ad tribuendum largiendumq;
 facillimum. Id porò huiusmodi est. Annus hic agitur tertius, ex
 quo ego, cum me Carpentoraacte retulisset, aggressus sum opus
 liberosum sanè, atque magnum, vt de adificatione Catholicae
 Ecclesiae conscriberem: illud mihi praecipue propositum habens,
 vt eorum iam haec quae nunc est, & nominatur Ecclesia, vehemen-
 ter laborata est, nec potest (vt ego ex omnium gentium aduer-
 sus nos odium, & graui apud cunctos inuidia nominis nostri, ma-
 gnum in timorem venio) ab extremo suo periculo longè abesse:
 ego pro loco, & pro pietate, qua Deo conseruatori meo sum ob-
 strictus, exemplum eius incolomis atque integrè, quoad per me
 posse absolutum & perfectum in literis expressum relinquere.
 Quo haecce vti, si quis attendere animum vellet vel ad hanc ful-
 crum reparandamq; Ecclesiam, quae iam ad procumbendum
 vehementer prona est, & inclinata: vel ad nouam & firmiterem
 altam, super idem tamen fundamentum, constituendam. Hoc
 ego animo erga Christianam Remp. affectus, sumptus huius
 laboris atque officij, maximè id conuenire honori & professioni
 meae reputans: iamq; instituti operis duos libros absolui, & tunc
 in certo lucrubando versor: neque laboribus in eo, neq; vigiliis
 parco. Contendo denique, atque nitor, vt habeat hoc à me Resp.
 cum boni & amantis eius sacerdotisque officium, tum testimo-
 nium meae perpetuae sententiae & in se voluntatis. Sed horū duo-
 rum qui confecti sunt librorum, prior anno superiore à me ad
 Verbeni missus, in manus tuas (vt opinor) non incidit, neque ha-
 beo impotentia idoneum eius exemplum quod ad te mittam:
 sed, cum habebō, certè summissurus. Nunc cum secundum mite-
 rere ad amplissimos viros, mihiq; & Reip. imprimis amicissi-
 mos, Contarenum, Fregosium, Polum, Bembum: mandauit isthic
 nescis, vt postquam ij legissent, meum ipsi librum continuo ad te
 mitterent: quem, te oro atq; rogo Dionysi doctissime, vt atten-
 to animo perlegas: meq; tibi monendum, & vbicumque opus sit
 (sunt autem opinor in multis) etiam reprehendendum & corri-
 gendum suscipias. Nam ego quidem hoc corrigendi reprehen-
 dendiq; officio, modò id ingenuè & benenolo animo fiat, nul-

lum ab amico homine nec gratius possum expectare, nec optius. Quid enim est reprehendi, nisi alieno labore fieri melius. Et sane is ego sum, qui in meis scriptis, praesertimque recentibus, nihil mihi confidam. Itaque audio libenter cunctorum opiniones: iactarique in manibus doctorum hominum mea scripta, excuti cupio: quo deinde ex omnium iudiciis atque dictis, quod melius sit, & verius mihi eligatur. Interea quidem (id quod me petrare aequissimum est, petere & precari ab omnibus soleo) ut quis ex meis scriptis, quoad illa sunt sub alienum iudicium facta, quaequam decerpant, in quo se putet quasi consignatam rationem habere meae sententiae auctoritatem. Etenim qui se submittit alieno iudicio, nihil adhuc ipse habet decreti & iudicari. Qui vero expectato idoneo tempore, res etiam nunc dubias, tanquam certae aculant, & in earum auctores invehuntur (quo a genere hominum & mihi est nonnunquam, & multis saepe probis negotium fructuosum) hi profecto magis malevolentiam suam iudicant, quam verius innocentiae labem & detrimentum afferunt. Sed haec ad usus aliquos fortasse necessaria: tecum quidem, mi Dionysie, oportuna, neque apta est oratio: nisi quatenus querelam & dolorem horum temporum conferre cum amico, & communicare secundum est: quod ego sane tecum & amanter, & libere facio. In quo vero & mei operati ac postulati ratio, & tuae virtutis ac humanitatis vis tota consistit: te obtestor atque oro, ut legere auctoritatem meum librum, meque admonere & docere audacter omnino de rebus velis: ut quoniam ego & in doctrina, & in benevolentia tua maximam spem repono, id per tuam fidem ac diligentiam consequar, ut ex fontibus scientiae & eruditionis tuae, mei roborum uberior irrigentur, tuaque opera & ope fluant pleniores. Cum ergo tuo officio, magnam profecto gratiam, & eam perpetuam habiturum me confiteor. Vale. Carpent. XVIII. Cal. Aprilis 1611.

XVI.

IACOB. SADOLETYS S. R. E. CARD.
Dionysio Card. Sancti Marcelli S. P. D.

Contigit mihi in te, quod haud scio an nemini, vitae cre luxisse mortuum, repente nec opinato nuncio tuae infirmitatis, ex summo dolore ad summam laetitiam transereret. Sic enim fuerat ad me scriptum, te contracto in Hecurino morbo, in oppido Luca opinor, graviter aegrotum, delatum benevolentiam, post aliquantum temporis diem extremum tuum ostendit, quae res animum meum valde perturbabat. Nam cum propere signem benevolentiam, qua te sum complexus, & quae est cum auctoritate tua, tum tuis virtutibus, debita: tum vero etiam, quod tunc

tempore post meam à vobis digressum, multis ex nostro ordine carissimis viris, eiusq; mihi amicissimis & me & Remp. fortuna spoliarat: mihi tua mors cumulum maximum attulisset doloris, nisi meliora Deus de vtroq; nostrum constituens, & tibi salutem, nobis quidem peroratum, reddidisset: & mihi molestiam, ac meoerem absterfisset. Cui quidem Deo omnipotenti & immortalis maximas (vri deo) & meritas gratias ago. Nunc mihi Dionisi, quoniam saluus & sospes nobis es restitutus, tua erit post-hac virtus & diligentia, dare operam, eniti, efficere denique vt vultuositatem bonam tuearis & custodias: nosque qui te diligimus, laetis de te nunciis quotidie afficias: quod erit nobis abs te omnium rerum gratissimum. Illud quidem arbitror à me peti non oportere, vt conferes memoriam nostri: non enim dubito, quin par mihi in officio & in omni fide benevolentia esse velit. Tantum te rogo, tibi vt persuadeas, me & percupidum & perantatem esse tui. Vale.

XVII.

IAC. SADOLETUS S. R. E. CARDIN.
Marcello Ceruso Cardinali S. P. D.

CRIO amorem nostrum mutuum non egere testib. Etsi enim non admodum magno inter nos vsu & familiaritate conuincti sumus, propter occupationes quidem vtriusque nostrum, quae impedimento fuerunt: tamen neq; ego vnquam de tua erga me benevolentia dubitavi, neq; tu potuisti dubitare de mea. haec & cum de te, tuaq; virtute, modestissimisq; moribus, optimam semper iudiciū fecissem, letatus sum maiorem in modum incrementum & amplificationem tuę dignitatis: & posteaquam in istum locum atq; honorem sublatus es, quo esses erga me animo liquidius etiā cognoui: optimo videlicet atq; amantissimo: quem admodum & Ludouici Beccadeli, hominis officiosi & prudentis, sepe letet, & tua in meis meorumq; negotiis opera ac benignitas aliquoties iam declarauit. Quare cum constitutam habeamus inter nos eam amicitia necessitudinem, quae ex morum, & studiorum, & vt opinor etiam sententiarum similitudine maxime stabilis & sancta existere solet, mutuaque illam & pari inter nos voluntate tueamur: a quum est, vtrumq; nostrum alterius ope atq; consilio, in his quae vsu quotidie veniunt, ita vt, vt eiusdem amicitia officia non verbis tantum, sed factis etiam & rebus ipsis vti queamus. Ac vt breue faciam, quod abs te postulo, id huiusmodi est. Cum esses anno superiore in Gallia, legisti primum meum de Aedificatione Catholicae Ecclesiae librum. Sic enim ad me scripsit Triuultius noster: id fuit mihi nō mediocriter gratū,

verum gratius etiam fuisset, si idem fecisses quod ille, ut me
 his, quae tibi visa essent minus commode in eo libro a me scriptis
 admonuisses. Soleo enim ego hoc maxime a doctissimis expec-
 re, ut eorum labore & annotationibus lucubrationes mea-
 meliores: neque arbitrator alia in re magis elucere officium id
 amicitiae debeatur, quam in hac solitudine atque cura, quae
 quis suscipit, quod alterius famae & exultationi bene sit colla-
 rum. Hoc ego a te & tunc desideravi, & nunc exopto: ut tamen
 nunc quidem & beneuolenti animo, sed tamen audacter libere
 reprehendas, quicquid tibi videbitur in meis scriptis esse re-
 hendendum. Ego enim cum aliorum opiniones & sententias
 dico, cum mea in manibus iactata scripta, & multorum obiectio-
 nibus veluti excussa sunt: tum colligo memeripse, habeoq; deli-
 ctum, & quod probabile mihi ac verum visum sit, id sine vili
 uata cupiditate in meas lucubrationes libenter transfero: ma-
 roq; facile sententiam, si rectius esse videatur. Verum tamen
 quam hoc fiat, diuq; mea scripta sub alienum iudicium subici-
 unt: non arbitrator esse rectum, ex meis dictis, si qui forte in illis
 error aut non bona ratio sit deprehensa, de me ipso iudicant: nec
 enim aliorum iudicium expectat, nondum vitur suo. Quare
 qua est eorum ratio, qui scriptorem accusant de iis rebus, quae
 illi qui scripsit, nondum sunt probatae nec ratae. Sed tu non eo
 numero es, qui natura ingenua, & liberali doctrina, & singulari
 temperantia ac bonitate es praeditus. Cum igitur mitterem ad
 bebi secundum mei illius operis librum ad Amplissimos collegas
 nostros, Contarenum, Polum, Fregosium, Bembum: mandavi
 meis, ut posteaquam is legissent, illum ad te deferrent. In quo
 te atq; rogo mi optime Marcelle, ut hanc eius perlegendi opera-
 sine etiam molestiam, non grauiter recipias mea utilitatis cau-
 tribuasq; hoc cum amicitiae nostrae, tum humanitati etiam meae
 ut tuo labore, cura, diligentia, meus liber efficiatur correctior:
 primum in his, quae ad integritatem religionis pertinent: quae
 ego sancte, atq; pie semper per me esse cultam volo. Deinde, ut
 mea forte in scribendo libertas cuiquam molesta esse possit: pre-
 feram eorum, quibus omnia me debere & nunc confiteor, & sem-
 per professus sum. Nam quod ego Christiano animo cupiam o-
 dere emendatiorem Ecclesiam, quam ea nunc sit, nunquam ce-
 inficiabor. Quod verò huius praecelari operis gloriam atq; famam
 ad eos optare potissimum peruenire, qui a me summo honore
 & obseruantia coluntur, Deum immortalem testor, nihil me
 quam cupisse ardentius. Et fuerat quidem ab initio egregium
 susceptum iter, sed postea nescio quo pacto aliquantum de via
 declinatum est. Nec tamen video, quid ad illam praecelaram
 sempiternam laudem, firmamentum non nominis solum, sed
 fama,

hinc, sed posteritatis etiam & generis, horum mortalium & ter-
 reorum bonorum possit comparari. Sed de his satis. Fac mi Mar-
 celli humanissime vt valeas, nosq; tui amantissimos vt diligas.
 Vale. Cap. 17. Calend. April. M.D.XLI.

**IACOBI SADOLETI S. R. E.
 CARD. EPISTOLARVM LI-
 ber XIII. Epist. I.**

IAC. SADOLETVS S. R. E. CARDIN.

Iam Maria Mentio S. R. E. Cardinali, S. P. D.

DVENTVS huc Poli amplissimi collega nostri, &
 magnum mihi dolorem attulit, vt tu quoq; futurum
 videras, & non minorem etiam voluptatem videre e-
 nim hominem amicissimum vtriq; nostrum, summa
 in vniuersitate, summa temperantia, modestia, sanctitate vitæ præ-
 ceptum, sancte iucundissimum mihi fuit. Eundem autem videre tot
 appetuum iniuriis, atq; alienæ impietatis & crudelitatis scelere,
 in raras, & tam graues coniectum calamitates, certè nõ medio-
 ceter mihi molestem accidit: cum præsertim non amici solum
 in eo incommoda, sed Christianæ etiam Reip. vulnera, vno & eo-
 dem tempore, dolere & miserari cogerer. Atq; ipse quidem, quo
 animi robore, & qua erga Deum pietate munitus est, ferebat res
 aduersas fortriter atq; constanter. Ego verò qui nequaquam simili
 virtute præditus sum, cum me afflictarem in eius acerbis casibus,
 illo ipso consolatore subleuatus sum, cui me afferre solatiũ ma-
 gis oportebat. Atq; is vnum diem apud me cum fuisset, ita à me
 discit, vt præter pristinam meam de illo opinionem, nouam et-
 iam admirationem suæ spectatillimæ virtutis in animo meo re-
 linqueret. Sed quo mea tamen in eius aduentu lætitia foret vbe-
 rior, tuè lauisimæ & mihi iucundissimæ literæ fecerunt: quas
 cum auidè legerem sic familiariter scripras, ita mihi Deum propi-
 tium esse opto, vt omnes meos sensus in timos incredibilis que-
 dam voluptas perterritabat. Videbar enim mihi tecum tunc esse,
 & in tuo illo familiari vultu requiescere: cuius si mihi præsentis
 facultatem fortuna tribuerit, erede mihi eos exigam fructus, qui
 nascro quo pacto olim à me prætermisi sunt, cum tua ista dulcis
 inuicibilis natura nondum se mihi totam patefecisset. Illud nol-
 lem, quod in Epistola tua mihi nimis magnum imponis onus in-
 terrogij & testimonij tui. Et si verum audire vis, is mihi visus est in
 tua simplici, & aperta scribendi comitate, quasi quidam nauus
 inuenirent: quod à nostris familiaribus epistolis abesse debet.
 Nam si de eo, in quo me laudas, respondendum à me tibi sit,
 X 5 nihil

